

Aşimbaydın da anası. Ol kisige Evropa jäne TürkİYa qazaqtarı atınan mıñ algıs. Ol kisi sonimen qatar köptep qabar ala almagan qurbısı jane Şenoldın anası JämİYla hanımğa köp sälem ayttı. Biz osı jerden ol kisiniñ sälemin JämİYla jeñgemizge jetkizip otırmız. Rahmet sizge Şerbanu apay siz atameken men dİYaspora arasında qanday baylanıs bolUV kerektigin, dİYasporanı qalay küşeytUVge bolatının söz ben emes, is pen körsetip berdiñiz. Aman bolınız. Deñsavlıgımız mıqtı, ömir jasıñız uzaq bolsın!

T. Sadıqov

MANAS

Çoñ ötügün qıysin de,
Çoñ buudan atın minsin de,
Bul qızıqtı körsün de,
Bul aşım kelsin de
Bul qızıgım körbösö,
Bul aşım kelbese,
Ceti asaba tuu alıp,
Ceti bölök col alıp,
Cer mayışqan qol alıp,
Quturğan cinin qağamın,
Qan Coloydu çabamın,
Üç qalayman salamın,
Cılıqsın emes, qalmaqtın
Üyürün tiyip alamın.

Q. Mandoki

Girmisga man Segertki

Bir zamanda bar eken, bir zamanda yoq eken, eski eski zamanlardan birinde bir girmisga man bir segirtki bar eken. Ekew de bir gun denizge tuskende kuslu bir boran koterilip girmisgani suwga komgen.

Buyur – buyuruq bulay bugaw bıyıl buyum tıy – tıyıl – tıyılıt suyılı.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Латын графикасы негізіндегі қазақ әліпбиі: тарихы, тағылымы және болашағы. – А., Арыс, 2007. – 410 б.

[2] Алдоңғарұлы Е. Әліппе түзету тақырыпты білімпаздар тобының қортыныдысы // Еңбекші қазақ. – 1924. – 27 шілде; Тюржакулов Н. Еще раз о новом алфавите // Советская степь. – 1927. – 1 марта.

[3] Смағұлова С.О. XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы латын әліпбиіне көшу мәселесі тарихынан // Отан тарихы. – 2007. – № 1. – 121 б.

МРНТИ 16.21.35

Б.Қапалбек

«Мемлекеттік тілді дамыту институты» ЖШС директоры, филология
ғылымдарының кандидаты
Алматы, Қазақстан

ТІЛДЕГІ ҮНЕМДЕУ ТӘСІЛІ СӨЙЛЕУ КЕЗІНДЕ ЖҮЗЕГЕ АСАДЫ

Аннотация: Зерттеп отырған мәселені тілге жата ма? әлде сөйлеуге жата ма, осыны анықтап алу шарт. Кез келген лингвистикалық теория зерттеудің, сипаттаудың бастау нүктесі тіл мен сөйлеудің біріне негізделуі тиіс. Егер олай болмаса, зерттеу о бастан-ақ жүйесіздік жолға түседі. Тіл сөйлеуден туындайтын болса, онда сөйлеу толығымен тілден туындамайды: олардың арасында толық қарама-қарсы (тең) шарттастық жоқ. Сөйлеу түсінікті, анық болу үшін өзі тудырған тілдің заңдылығына бағынады. Сөйлеу қалпы жалпы негізін сақтай отырып, танымастай (көп мөлшерде) өзгеріп кетуі мүмкін. Сөйлеуге табан астынан тудыру, жандылық тән. Онсыз ешнәрсе өзгермес (дамымас) еді ғой. Осы табанастылық, жандылық грамматикалық формулалардың дамуына байланысты болып көрінуі мүмкін. Солай болса да, сөйлеу тілден ауқымды. Сөйлеу алға жылжыған үрдісті итермелеуші, бағыттаушы элемент болып қала береді. Сөйлеу арқылы тіл өзінің шығатын қайнар көзімен үнемі байланыста болады.

Тіл зағтарды сөзбен атаудан басталып, сол сөздерді қосып құрастырумен жасалады деп ойлау – қате. Сөйлеу сөздерден құралмайды, керісінше, сөз сөйлеудің ішінен шығады. Сөзді ең өрескел де жүйесіз құрылған сөйлемдердің ішінен бөліп алуға болады, өйткені сөз жасау сөйлеудің басты қажеттілігі болып табылады. Тілдің дамуына қатысты барлық өзгерістерге сөйлеу түрткі болатындығы белгілі. Яғни тілдегі үнемдеу тәсілі де сөйлеу кезінде жүзеге асады.

Тірек сөздер: Тіл, сөйлеу, үнемдеу тәсілі, жүйе, таңба.

Б.Капалбек

Директор ТОО «Институт развития государственного языка»,
кандидат филологических наук
Алматы, Казахстан

РЕАЛИЗАЦИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЭКОНОМИИ В ПРОЦЕССЕ РЕЧИ

Аннотация: Связана ли изучаемая вами проблема с языком? Необходимо выяснить, нужно ли говорить или нет. Любая лингвистическая теория должна основываться на одной из отправных точек исследования, на описании языка и речи. Если это не так, исследование с самого начала будет противоречивым. Если язык возникает из речи, то речь не возникает полностью из языка: между ними нет полного противоположного (равного) согласия. Речь подчиняется законам языка, который она создает, чтобы быть ясной и понятной. Речь может измениться до неузнаваемости (в значительной степени) при сохранении общей почвы. Речь отличается щедростью и живостью. Без него ничего бы не изменилось (не развилось). Может показаться, что эта настойчивость связана с развитием грамматических формул. Однако речь – это больше, чем язык. Речь остается элементом, который движет и направляет процесс. Через речь язык находится в постоянном контакте со своим источником.

Ошибочным является мнение о том, что язык начинается с именованной вещи словами, а затем объединением и структурированием данных слов. Речь не составляется из слов, а напротив, слова вытекают из речи. Отдельные слова можно

вычленить даже из самого ошибочного и бесистемно составленного предложения. Следовательно, словообразование является главной и необходимой составляющей речи. Общеизвестно, что все изменения относительно развития языка происходят в процессе речи. Соответственно и закон языковой экономии осуществляется в процессе речи.

Ключевые слова: язык, речь, закон экономии, система, знак.

В.Капалбек

Director of the Institute for the Development of the State Language LLP,
Candidate of Philological sciences.
Kazakhstan, Almaty

IMPLEMENTATION OF LANGUAGE ECONOMY IN THE PROCESS OF SPEECH

Annotation: Is the problem you are studying related to language? Any linguistic theory should be based on one of the starting points of research, on the description of the language and speech. If this is not the case, the research will be controversial from the outset. If the language arises from speech, then speech does not arise entirely from the language: there is no complete opposite (equal) agreement between them. Speech obeys the laws of the language that it creates in order to be clear and understandable. Speech can change beyond recognition (to a large extent) while maintaining a common ground. Speech is generous and lively. Without it, nothing would have changed (developed). It may seem that this persistence is associated with the development of grammatical formulas. However, speech is more than the language. Speech remains the element that drives and guides the process. Through speech, the language is in constant contact with its source.

It is a misconception that a language starts with naming things with words, and then combining and structuring these words. Speech is not made up of words, but on the contrary, words flow from speech. Separate words can be extracted even from the most erroneous and haphazardly composed sentence. Consequently, word formation is the main and necessary component of speech. It is well known that all changes in the development of language occur in the process of speech. Accordingly, the law of linguistic economy is implemented in the process of speech.

Keywords: language, speech, law of economy, system, symbol.

Кей ғалымдар, неге екенін қайдам, жазуды үнемдеу тәсілі ретінде қарастырады. Бұл өте қате көзқарас. Алдымен қарастырып, зерттеп отырған мәселең тілге жата ма ? әлде сөйлеуге жата ма, осыны анықтап алу шарт. Кез келген лингвистикалық теория зерттеудің, сипаттаудың бастау нүктесі тіл мен сөйлеудің біріне негізделуі тиіс. Егер олай болмаса, зерттеу о бастан-ақ жүйесіздік жолға түседі дейді В.А.Звегинцев деген орыс ғалымы [1]. Осыған байланысты зерттеу нысаны ретінде тіл мен сөйлеудің арасын ажыратып алу керек.

Тіл өзінен-өзі қозғалысқа түспейді. Ол әр адамның, әр тілдік тұлғаның жадында сақталады. Ол қайнап жатқан өмірден сырт тұрады. Оның танбалары мен ережелері көптеген фолианттарда жазулы. Сөйтіп ол осы тілді білетіндер үшін, тарих үшін сақталады, ұрпақтан ұрпаққа жеткізіледі.

Сөйлеу – бұл әрекет, тілдің өнімі, әрекет етуінің нәтижесі. Адамдардың әрекеті әрқашан жағдаятқа негізделеді, оның белгілі бір мақсаты болады, бір әлеуметтік және жекелей мәселелерді шешуге бағытталады. Сөйлеу әрекеті де сондай.

Тіл тұрақтылыққа ұмтылады, тұрақтылықты қалайды, оның артқа тартушылық қасиеті басым, өйткені ол жаңалықты бірден қабылдамайды. Тек сол тілді қолданушы мен тұтынушылардың қысымымен ғана өзгереді.

Сөйлеу. Қайнаған өмірмен тікелей қарым-қатынаста болатындықтан сөйлеу кезінде еркіндікке жол береді. Жаңа сөздер, фонетикалық және грамматикалық ауытқулар пайда болады. Олар жалпы халық қабылдамайтын окказионалды болып, тез жоғалып кетуі мүмкін. Немесе бекіп, біртіндеп жүйеден орын алуы мүмкін.

Тіл – таңбалар жүйесінен тұрады, таңбалар дегеніміз – сөздер, дыбыстар, морфемалар, сөз тіркестері, фразеологиялық бірліктер және т.б. екендігі белгілі. Ал жүйе дегеніміз – тілдің деңгейлері, оның ішкі байланысы, қарым-қатынасы, тіл ережелері, парадигмалар, модельдер және т.б.

Сөйлеу тілден әрқашанда үлкен, кең. Сөйлеу ауқымды жүйе ол қалыбына сыймай, ақтарылып асып кетіп жатады. Сөйлеудегі сөйленімнің барлығы бірдей бір тілден шықпаған, былайша айтқанда, тілде бұрыннан құрылымдық моделі бар сөйлемдердің жай сөйлеу кезіндегі актуализациялануы емес.

Тіл – мемлекет заңдары сияқты қатаң нормаға бағынады. Норманы белгілейтін, қалыптастыратын тілші мамандар. Лингвистер тіл заңдылықтарын, тілдік дәстүрді, тілдік құралдардың әдеби нормаға сай қолданылуын, фонетикаға, грамматикаға, стилистикаға сүйене отырып, анықтайды. Тілдік норма сөздік (түсіндірме, орфография, орфоэпия) түрінде және грамматикалық құралдарда көрсетіледі.

Сөйлеу сөз қолданыс, айтылым, жазылым кезінде, шындығында, әдеби тіл нормаларына сүйенетіндігі, соған бағынатындығы рас. Бірақ норма сол сөйлеу кезінде ғана бұзылады. Өйткені жоғарыда көрсетілгендей тіл жалпыға ортақ, ал сөйлеу жеке адамға тән. Сондықтан сөйлеу норманың өзін түгел үнемі жаңартып отырады. Біз бұдан тілдің дамуы сөйлеу ғана арқылы жүзеге асатынын көреміз.

Тіл дамиды, оны дамытатын – жеке адам. Жеке адам жүйедегі құралдарды икемдеп, басқа мағынада жұмсап, жаңа өң беріп қолданады. Бұның өзі кейде кемшілік, кейде артықшылық болып шығады. Кемшілік болатыны – кейбір жеке қолданыстар көпшіліктен қолдау таппай, заңдылыққа айнала алмай, тіл жүйесіне ене алмай, сол қолданылған жерде қалады. Артықшылық болатыны – тілдің жеке адамдардың шығармашылығы арқылы дамуы. «Тілдің міндеті – ақылдың аңдауын аңдағанша, қиялдың меңзеуін меңзегенінше, көңілдің түюін түйгенінше айтуға жараяу. Мұның бәрін жұмсай білетін адамы табылса, тіл шама қадырынша жарайды» [2], – дейді Ақаң. Ғалымның «Тілдің міндеті ... жараяу» дегені – тілдің (жүйенің) ішкі мүмкіндігі (потенциалы) шексіз дегені. Ал «жұмсай білетін адамы болса» дегені – тілді сөйлеу (речь) арқылы дамытатын жеке адам дегені. Осы бір қысқа ғана тұжырымда әлемге танымал тілші ғалымдардың ғасырлар бойы зерттеп, дәлелдеп, бірақ әрқайсысы әртүрлі атап келген (Ф.де Соссюр – язык и речь; Л.Ельмслев – схема и узус; Н.Хомский – компентация и употребление) тіл мен сөйлеудің арақатынасы анық, дәл көрсетілген. Өкінішке орай, біздегі кей ғалымдар тіл, жазу тілі, ауызша тіл деген сияқты әдістеменің шеңберіндегі ұсақ жіктемелердің аясында қалып қойған.

Тілдің грамматикасы ережелердің жүйесінен дұрыс құрылған құрылымдардың жүйесінен тұрады. Сөйлеудің дұрыс-бұрыстығын, нормаға сай-сай еместігін осы

жүйенің бұзылуына қарап білеміз. Бірақ сөйлеу табан астынан шығатын жанды құбылыс болғандықтан және жеке адамның шығармашылық қабілетіне байланысты болғандықтан, онда грамматикалық ережелерге сай келмейтін синтаксистік құрылымдар көптеп кездеседі.

Дәстүрлі грамматиканың практикалық сабақтарында мәтінде кездесетін, бірақ грамматикалық анықтамалардың талабына сай келмейтін сөйлеу кезінде толымсыз құрылымдарды талдамай аттап кететін жағдайларды кездестіріп қаламыз. Біздіңше, тіл теориясы оларға да сипаттама беріп, жүйеден орын тауып беруі шарт. Бұны тілді емес, сөйлеуді (речь) зерттеу нысаны етіп алғанда ғана жүзеге асыруға болады. Бұл жағынан алғанда, жоғарыда айтып өткендей, дәстүрлі грамматикаға қарағанда, жүйені ғана емес, оның жұмсалыу ортасын тұтас алып қарастыратын жұмсалымды грамматиканың ауқымы әлдеқайда кең.

Кейбір ғалымдарымыз тілтанушы ғана екендіктерін ұмытып, өздерін тіл заңын белгілеуші, шығарушы ретінде сезінеді. Бұл дұрыс емес. Біз тілдегі көпнұсқалы тіл бірліктерінің ішінен көпшілікке түсінікті бір нұсқасын норма ретінде танып белгілеп берушіміз. Біз ешқашан тіл жүйесіне, тілдің ішкі табиғи заңдарына қайшы келетін қолдан жасалған ережелер мен анықтамалар жасауға тиісті емеспіз. Ондай құқымыз да жоқ. Бізге ондай миссия да берілмеген. Ондай әрекеттер тіл жүйесін дұрыс тани алмауымыздан, яғни білімнің төмендігінен немесе экстралингвистикалық факторлар арқылы тілдің ішкі даму жүйесін қасақана бұзу мақсатында жасалады.

Тілдің дамуына қатысты барлық өзгерістерге сөйлеу түрткі болатындығы белгілі. Яғни тілдегі үнемдеу тәсілі де сөйлеу кезінде жүзеге асады. Жалпы тіл білімінде үнем заңына қатысты мына ғалымдар пікір айтқан: Пауль [3], П. Пасси, А.Мартини [4], А.Е.Поливанов [5] және т.б. Тоқсаныншы жылдары бұл тақырып академик А.Т.Қайдаровтың жетекшілігімен қазақ тіл білімінде де арнайы зерттелді [6].

Үнем тәсілін зерттеген барлық зерттеушілер оның сөйлеу негізінде болатын құбылыс екендігін және тілдің барлық деңгейлерінде кездесетіндігін көрсетеді. Фонетика, лексика, морфология, синтаксис деңгейіндегі үнемдеу құбылысын сөйлеу кезіндегі түсіністік пен тұтастықты қамтамасыз ететін интонация біріктіріп тұрады. Былайша айтқанда сөзарасындағы дыбыстардың түсіп қалуы және лексикалық бірліктердің тіркесе келе бірігіп, кірігіп кетуі, толық мағыналы сөздердің көмекші сөздерге немесе түбір морфемалардыңқосымша морфемаға айналуы, синтаксистік тіркестердің ықшамдалуы барлығы сөйлеу кезінде сөз иесінің аз күш жұмсау мақсатынан туындайды. Бұл жерде әрине норма бұзылады. Бірақ сөйлеушінің сөзі тыңдаушыға түсінікті болған деңгейде ғана, яғни коммуникация жүзеге асқанға шейін ғана үнемделеді. Бұл жерде әдеби тіл, сөйлеу, сөйлеуші және тыңдаушы арасындағы түсіністік деген ұғымның мәнін ашып алуымыз керек.

Тіл бірліктерінің жиынтығы сөйлеу кезінде сүйенетін «норманы» құрайтындай көрінеді. Бірақ оны солай деуге де, олай емес деуге де болады. Солай болатыны – біз сөйлеу кезінде түсінікті оңайлату үшін, зерде күшімізді үнемдеу үшін белгіленген нормаға сүйенетініміз рас. Ал олай болмайтыны – шындап келгенде, норманың онша маңызы да жоқ сияқты. Өйткені сөйлеу – бірінші, алғашқы, ол – көзге көрінетін (бақыланатын) бастапқы нәрсе, ал тіл – сол сөйлеуден абстракциялану арқылы бөлініп шыққан екінші дүние. Сонда біз неге бастапқыға емес, туындыға сүйенуіміз қажет?

Тілдік норма сөйлеу үшін үнемі маңызды емес екендігіне көптеген дәлелдер келтіруге болады. Бірақ біз генеративті лингвистикада көрсетілгендей, тілдің қалыбына

саламыз да, тек дұрыс деген сөйлемдерді ғана қарастырып, өзіміздің зерттеу ауқымымызды тым тарылтып жібереміз. Сөйлеудегі барлық басқа «дұрыс емес» (толымсыз, эллипстенген) сөйлемдерді қолдан жасалған деп есептейміз. Оларды былай қойғанда, біз пікірімізді көбіне тандай қағумен, ым-ишарат, тамақ кенеумен т.б. білдіреміз. Тыңдаушы оны жақсы түсініп жатады. Кейде қалыптасқан ортақ мағынасы бар сөйлемдерді өңін теріс айналдырып қолданып, тіпті кері мағына беруге жұмсаймыз. Біз оны «норма» тұрғысынан келгенде мәні жоқ сөйлемдердің өзінен де мән таба аламыз. Осыған байланысты үнемі «тілдік норманы» сақтай бермейміз, бұзып сөйлесек те түсінбестік болмайды.

Е.Косериу тіл жүйесі, норма және сөйлеудің арақатынасы жөнінде (қазір бәрімізге танымал) мынадай сәтті сызбаны ұсынған болатын [7]:

Сөйлеу
Норма
Жүйе

Ғалымның айтуынша, жүйе дегеніміз – әдеби тілдің көп өзгермейтін негізі болса, норма – көп нұсқалы болып келуі мүмкін. Ал сөйлеу сол норманың көп нұсқаларының біріне сүйенбей, оның өзіне де бағынбайтын, жүйеден де, нормадан да үлкен ауқымды құбылыс болып табылады. Бірақ мұндай ойды Е.Косериуден бұрын айтқан Ф.де Соссюрдің тілдік нормаға сүйену туралы пікіріне бірінші болып қарсы шыққан А.Сеше болатын: «Шындығында да сөйлеу логикалық жағынан алғанда да, Соссюр айтқандай, тілден бұрын пайда болған. Кез келген сөйленім, кез келген сөйлеу қалай (ненің негізінде) туындаса да, сөйлеу актісі болып табылады. Егер тіл сөйлеуден туындайтын болса, онда сөйлеу толығымен тілден туындамайды: олардың арасында толық қарама-қарсы (тең) шарттастық жоқ. Сөйлеу түсінікті, анық болу үшін өзі тудырған тілдің заңдылығына бағынады. Сөйлеу қалпы жалпы негізін сақтай отырып, танымастай (көп мөлшерде) өзгеріп кетуі мүмкін. Сөйлеуге табан астынан тудыру, жандылық тән. Онсыз ешнәрсе өзгермес (дамымас) еді ғой. Осы табанастылық, жандылық грамматикалық формулалардың дамуына байланысты болып көрінуі мүмкін. Солай болса да, сөйлеу тілден ауқымды. Сөйлеу алға жылжыған үрдісті итермелеуші, бағыттаушы элемент болып қала береді. Сөйлеу арқылы тіл өзінің шығатын қайнар көзімен үнемі байланыста болады» [8]. Жазу норманың көрсеткіші, жазу зерттеу нысаны ретінде тілдің аясына кіреді. Сондықтан үнемдеу тәсілі оның міндетіне жатпайды.

Гумбольдтың айтуынша, «Сөйлеу үздіксіз ағып, өте шығады». Сөйлеушінің басында тілден бұрын айтылатын ойдың жиынтығы ғана тұрады. Тіл заттарды сөзбен атаудан басталып, сол сөздерді қосып құрастырумен жасалады деп ойлау – қате. Сөйлеу сөздерден құралмайды, керісінше, сөз сөйлеудің ішінен шығады. Сөзді ең өрескел де жүйесіз құрылған сөйлемдердің ішінен бөліп алуға болады, өйткені сөз жасау сөйлеудің басты қажеттілігі болып табылады [9]. Бұдан түсінгеніміз, тіл жеке элементтерден құралмайды, жеке элементтерге бөлінеді.

Жоғарыда ғалымдар айтқандай, сөйлеу әрқашан да тілден үлкен, ауқымды болатын болса, онда құрылымдық жағынан да тілге қарағанда ауқымы үлкен нысан тұрғанда, соның ішіне енетін жеке бөлшекті ғана зерттеумен шектелмей, ендігі жерде лингвистикалық теориялар бастапқы да ауқымды құбылыс – сөйлеуге негізделуі

тиіс. Осыған байланысты А.Сеше жоғарыда көрсетілген «Три соссюрование лингвистики» деген еңбегінде (негізінен В.Гумбольдты қайталап) сөйлеуді тілдегі барлық жаңалықтың қайнар көзі ететін оның табанастылығы, жандылығы деген болатын. В.А.Звегинцев: «Оған сөйлеуді қайнар көзі етіп тұрған оның үлкен, көп екендігі, тіл бар жаңалықты бойына содан алады, сөйтіп сөйлеу тілдің жаңаруына негіз болады», [1] – дегенді қосады. Соңғы тұжырымға қазір ешкім де таласпайды. Осыған орайлас пікірді қазақ тіл білімінде А.Байтұрсынұлы өткен ғасыр басында-ақ айтып кеткендігін жоғарыда келтірдік. Бүгінгі зерттеушілердің ендігі мақсаты – сөйлеудің тілден үлкендігінің мәні неде? Сол үлкендіктің артында не тұр? – деген мәселелерді анықтау. Бұл – тіл білімі үшін маңызы аса зор тілдің (сөйлеудің) шығармашылығына көңіл аудару. Бұл тіл білімінде (әсіресе, қазақ тіл білімінде) дәстүрлі зерттеулердің күні өтті деген сөз емес. Керісінше латын қарпіне өту кезінде дәстүрлі грамматиканы, деңгейлік грамматиканы қайта қарап, бұрын орын алған еурөзекті көзқарастардан арылып, тіл жүйесін, олардың ішкі байланысын, ережелер, парадигмалар мен модельдерді тілдің төл заңдарына қайшы келмейтіндей етіп қайта нормалап шығу пәріз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- [1] Звегинцев В.А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. Часть 1. – М., 1963. с. 464.
- [2] Байтұрсынұлы А. Шығармалары – Алматы, 1989. 320 б.
- [3] Пауль Г. Принципы истории языка. М., 1960. с. 500.
- [4] Мартине А. Принцип экономии в фонетических изменениях. М., 1960. с. 263.
- [5] Поливанов А.Е. Факторы фонетической эволюции языка, как трудового процесса. I. Обзор процессов, характерных для языкового развития в эпохи натурального хозяйства. – М., 1929.
- [6] Адилова З.Ш. Экономия речи и способы ее реализации (на материале казахского языка). Алма-Ата, 1989.
- [7] Coseriu E. Sistema norma Chienencias Montevideo. №9, 1952 – P 15-23.
- [8] Сеше А. Три соссюрские лингвистики // Звегинцев В.А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях, ч.2 – М., 1965. с. 496.
- [9] Гумбольдт В. О различении строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человеческого рода // Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию. – М., 1984 – с. 324-326.

МРНТИ 16.21.37

А.Ж.Аманбаева

А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының жетекші ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының кандидаты
Алматы қаласы, Қазақстан

**ОРФОЭПИЯЛЫҚ СӨЗДІКТІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ МЕН БЕЛГІЛЕРДІҢ
АТҚАРАТЫН ҚЫЗМЕТІ**